

25. marts 1791.

Fr. om adskilligt, der vedkommer Politievæsenet paa Landet i Danmark,

fornemmelig i Hensigt til Tienestefolk, hvis Rettigheder og Pligter bestemmes nøiagtigen, saavel som Rettergangsmaaden, der skal have Sted, naar Husbond eller Tiener forsee sig imod denne Anordning, eller fore nogen Klage over hverandre indbyrdes. Cancell. p. 65.

See Fr. om fatalia appell. 15 Jan. 1817. Cfr. Frr. 11 og 18 Nov. 1791 (*).

(*) Samt Canc. Br. 26 Nov. 1791, 14 Jan. og 8 Dec. 1792. See Canc. Br. 15 Sepr. 1792, 18 Maj. 1793, 4 Apr. 1795 og Rescr. 23 Oct. 1795.

Gr. I Hensigt til Agerdyrkningens Fremme, og gode Sæders Overholdelse, har Kongen fundet for got, herved paa det alvorligste at befale de Embedsmænd og Betiente, til hvis Bestyrelse og Omsorg Politie-Væsenet paa Landet er betroet, at de ikke alene med Agtpaagivenhed og Nidkierhed skulle søge at hemme Løsgjængerie, Ryggesløshed og deslige Misbrug, der hindre Virksomhed og forstyrre den offentlige Rolighed; men at de endog med lige Omhyggelighed bør vaage over, at Orden i Huusstanden vedligeholdes, saa at baade Huusbonderne kunne handthæves i den Myndighed, som dem tilkommer over deres Tienestefolk, og disse tillige betrygges imod ubillig Behandling af hine.

I dette velgiørende Øiemærke er end videre, ved denne Anordning, nøiagtigen bestemt begge fornævnte Parters indbyrdes Rettigheder og Pligter, samt, i at fastsætte Grændserne for den huusfaderlige Magt, tillige indskiærpet Tienestetyender den Lydighed, de ere deres Huusbonder skyldige; ligesom og, i Henseende til Rettens Pleie, er forskrevet saadanne Regler, at Sagerne, saavel i Tilfælde af offentlig Paatale, som private Klagemaal, med ringe Bekostning og tilbørlig Hastighed kunne afgjøres.,

1.)

Enhver af Bondestanden, der ei er Gaardbruger, Boelsmand eller Huusmand, eller og underholder sig ved at drive Haandværk, skal være pligtig til at søge fast Tieneste; med mindre han er gift, samt bestandig ernærer sig ved Dagleie; dog skal det ei være formeent enten Fremmede eller Indfødte, naar de ere forsynede med vedbørligt Pas fra det Sted, hvor de høre hiemme, at søge Arbeide i Landet, som Dagleiere, ved Tærskning, Jordarbeide, Indhøstning, eller deslige; ligesom det og herefter, som hidtil, skal være dem, der paa visse Tider af Aaret nær sig

ved Fiskerie og Søfart, tilladt, at fortiene deres Brød om Vinteren og anden Tid, naar de ere hjemme, ved Dagløn; hvilket ei heller skal være forbudet de Soldater, som have været kaldede til Kgl. Tieneste, og desaarsag ikke have kundet forskaffe sig fast Tieneste til den bestemte Skiftetid.

2.)

Naar en Karl ikke selv kan forskaffe sig Tieneste, da skal han, inden 2 Maaneder før den almindelige Skiftetid (som herefter nærmere bestemmes), melde sig hos Godseieren eller dennes Forvalter (ifald han indtil Aaret 1800 hører til noget Gods); og dersom han ikke igiennem denne Vei kan forhielpes til Tieneste, imod billig Løn, inden 14 Dage, da bør han henvende sig til Sognefogden, som næste Søndag, ved Kirkestevne, offentligen skal tilbyde hans Tieneste og fornemme hos Almuen: om nogen af Sognet behøver og vil antage ham dertil; kan han da ikke, inden 14 Dage, faae Tieneste i Sognet, saa skal han paa lige Maade i næste Sogn lade bekendtgjøre, at han er tjenesteledig. De derimod, som ikke høre til noget Gods, skal strax henvende sig til Sognefogderne og ved disse offentligen tilbyde deres Tieneste, hvilket alt Sognefogderne, uden Betaling, bør forrette.

3.)

De som ei have fulgt ovenanførte forskrift, og dog ikke have indtraadt i fast Tieneste, skal ansees, som Løsgjængere, og straffes 1ste Gang med at hensættes 8te Dage i Fængsel paa Vand og Brød, og 2den Gang dømmes til Arbeide i Tugthuset, eller Forbedringshuset, saa Mange Maaneder, som de befindes at have været Løsgjængere (*).

(*) See Canc. Br. 18 og 25 Febr. 1792.

4.)

Præsterne bør, ved den første Maanedes Udgang efter hver Skiftetid, indberette Amtmanden, om der opholder sig nogen i Sognet, som Løsgjænger. (Nærm. best. v. Fr. 24 Jul. 1822. 4 §).

5.)

Den almindelige og rette Skiftetid paa Landet skal herefter fastsættes til 2 Gange, om Aaret, nemlig d. 1 Maj og 1 November (hvilket ogsaa, ved Fr. af Dags Dato, er befalet, som Regel for Huusbonder og Tienestefolk i Kiøbstederne); dog skal denne Forandring i Skifte-Tiden ikke tage sin Begyndelse, førend til 1 Nov. 1791 (**).

**) Cfr. C. Br. 16 Jul. og 10 Sept. 1791, 12 Maj. 1792 og 27. Apr. 1793.

6.)

Opsigelse bør skee vidnesfast, inden 12 Uger før Skifte-Tiden, efter hvilken Tid hverken Huusbond eller Tiener skal være pligtig at antage den som lovlig.

7.)

De Tienestefolk, som ikke indfinde sig i deres Tieneste til Fardag, bør, naar de ei have været hindrede derfra formedelst Sygdom eller andet lovligt Forfald, for hver Dag de udeblive, bøde 2 Mk, til lige Deling imellem Sognets Fattige og Huusbonden; hvilke Bøder denne sidste skal have Ret til at indeholde af den

Skyldiges Løn; men dersom denne skulde udeblive længer end 18te Dage, da bør han ikke alene tilbagebetale de modtagne Fæstepenge og have sin Tieneste forbrudt, men endog bøde 1/4 Aars af den betingede og ham tilstaaede Løn, til Deling paa ovenanførte Maade (*).

(*) Cfr. C. Br. 19 Nov. 1796.

8.)

Naar Huusbonden ikke til Fardag vil aftage de af ham fæstede Tienestefolk, da maae disse beholde de bekomne Fæstepenge, og Huusbonden bør være pligtig at betale dem et halvt Aars Løn, samt Kostpenge i 4re Uger, beregnet for hver Uge til 4 Mk

9.)

Naar Tienestetyender i Utide og uden lovlig Aarsag forlade deres Tieneste, imod Huusbondens Villie (**), da skal Rettens Middel være denne behielpelig til at bringe dem tilbage i Tienesten, og den, der saaledes modtvilligen har forladt samme, bør bøde 2 Mk for hver udebleven Dag, til lige Deling imellem Huusbonden og Sognets Fattige; men gaaer han paa nye fra Tienesten, eller negter at begive sig igien deri, da bør han have 1/2 Aars Løn til Huusbonden forbrudt, og hensættes til Arbeide i Tugt- eller Forbedrings-Huset i 3 Maaneder.

(**) See C. Br. 4 Aug. 1798. X Deel.

10.)

Dersom Huusbonden, uden lovlig Aarsag, bortviser nogen af sin Tieneste, før Fardag, da skal han, foruden Lønningen til den Tid, Tieneren udvises, endnu betale ham 1/2 Aars Løn og 12 Ugers Kostpenge, beregnet til 4 Mk ugentligen.

11.)

Modtager nogen anden Mands Tienestetyende, eller huser og hæler dem, som ei ere lovligen skilte fra deres sidste Huusbonde, da skal han, naar denne klager derover, bøde 8 Rdlr, til lige Deling imellem Klageren og Sognets Fattige (Cfr. Fr. 22. Mart1793. 7 §)

12.)

Uagtet endeel Festdage ved Fr. 26 Oct. 1770 ere blevne afskaffede, i den Hensigt, at de skulle anvendes til Arbeide og Virksomhed, i Steden for at misbruges til Lediggang; Saa erfares dog, at Tienestefolk paa endeel Steder i Landet ikke alene i bemeldte afskaffede Festdage, men endog paa visse andre Tider, saasom Fastelavns Ugen, Mikkels- og Mortens-Aften o.s.v., ofte unddrage sig fra at arbeide for deres Huusbonde og i det Sted spille Tiden med Sviir; ligesom og, at de, om Samqvem ved Bryllupper, Barseler og Begravelser, udgangne Anordninger ikke allevegne nøiagtigen efterleves og overholdes. For at hemme disse Uordener, er det fundet nødvendigt, ikke Allene herved at indskiærpe de, om utilladelig Kroegang og Misbrug af Brændeviins Drik, tilforn udgivne og nu gieldende Anordninger; men det befales end videre paa det alvorligste, at ingen Tiener, uden sin Huusbonds Tilladelse, maa udeblive fra sin Tieneste og forsømme sit Arbeide nogen Søgnedag, være sig ved Begravelser, Bryllupper, Barsels-gilder, eller ved andre deslige Leiligheder; og dersom nogen herimod forseer sig, da skal Huusbonden være berettiget til at afkorte ham 2 Mk i

sin Løn, for hver Dag, til Deling paa samme Maade, som tilforn er bestemt; og dersom saadant skulde skee i flere end 3 Dage paa een Gang, eller oftere, end 3 Gange, naar det er enkelte Dage, da skal Tyendet have forbrudt sin Tieneste og desforuden bøde et Fierdingaars Løn, som ligeledes tilfalder Fattig-Kassen og den Skyldiges Huusbond; hvilken sidste ogsaa bør antegne saadant hans Forhold paa det ham, meddelende Skudsmaal. Dog er det billigt, at Huusfædre tillade deres Tienstefolk at bieveane Bryllupper, Begravelser og Barnedaab hos deres nærmeste Slægt og Paarørende.

13.)

Naar Tienstefolk flytte fra et Sogn til et andet, da skal Præsten i hans Skudsmaal melde, hvad Vidnesbyrd hans sidste Huusbond har givet ham om sin Opførsel i sin Tieneste (*).

(*) Cfr. Canc. Br. 16 Mart. 1793 og Rescr. ang. Bornholm 31 Mart. 1797.

14.)

Det er Kongens alvorlige Villie, at Tienstetyender skal vise Lydighed imod deres Huusbond, og at disse skal handthæves i den Myndighed og Ret til at straffe deres Tienstefolk, som Lovens 6 - 5 - 5 hiemler dem; desaarsag befales, at dersom nogen Tiener understaaer sig at vise aabenbar Uopsætsighed, eller gribe til Modværge, naar han straffes af sin Huusbond, da skal han i Forhold til den Grad i hvilken han har viist sig overhørig enten hensættes i Fængsel paa Vand og Brød, i nogle Dage, eller til Arbeide i Forbedrings- eller Tugthuset, een eller flere Maaneder, efter Sagens Beskaffenhed.

15.)

Ligesom det paaligger Tienstetyender at vise deres Huusbond tilbørlig Agtelse og Lydighed, og det tilkommer disse, at handthæves i den Myndighed, Loven i saa Henseende hiemler dem; saa skal ogsaa paa den anden Side Tienstefolk nyde god og billig Behandling af deres Huusbond, og disse ikke, i at straffe deres Tienere overtræde Lovens 6 - 5 - 5 og 10.

16.)

Huusbonden bør til hvert Aars 1 Maj. og 1 Nov. betale Tieneren den ham tilsagte og af ham fortiente Løn, som da er forfalden; betaler han den ikke til bemeldte Tid, da skal Amtmanden, naar Tieneren klager, og Huusbonden ikke modsiger Kravet, foranstalte det tilbagestaaende deraf udpantet hos Huusbonden, uden Lovmaal og Dom; dog skal saadan Udpantning ikke have Sted, uden for den Løn, som Tieneren har tilgode for det sidste Aar; men dersom Huusbonden gjør Indsigelser imod Fordringen, da maa den søges ved Rettergang, paa den Maade, som herefter i denne Anordning bestemmes.

17.)

I øvrigt skal det fremdeles, under den Straf, som Frr. 1 Jul. 1746 og 23 Mart. 1770. 7 § fastsætte, være forbudet at begiere eller tage Sæd til Løn, i Steden for Penge eller Klæder (*).

(*) See C. Br. 13 Maj. 1820 (p. 392) og 20 Mart. 1821 (p. 283).

18.)

Hos Fæstebønder skal Tienestefolk, for det sidste halve Aars tilgodehavende Løn, nyde Fortrins-Ret fremfor Jorddrottens Krav hos Fæsteren, saa at hvad enten denne dør, eller kommer fra Gaarden (være sig frivillig, eller efter Dom og ved Rettens Tvang), skal dog Lønningen først udredes af hans Boe, uagtet Godseieren kunde have ladet sig give Udlæg og gjort Indførsel deri, for sin Fordring; i øvrigt forbliver det ved den, i Lovens 5 -14 -37, Tienestetyende tillagte Fortrins-Ret for 1 Aars Løn.

19.)

Dersom noget Tienestetyende, ved at arbejde for sin Huusbond, kommer til Skade paa Helbred eller Lemmer, da skal Huusbonden drage Omsorg for ham og bekoste Helbredelsen; men paakommer Tieneren ellers Sygdom i Tienesten, da er Huusbonden ikkun saaledes, som i Pl. 15 Dec. 1739 er befalet, forbunden til at sørge for hans Helbredelse og Underholdning, indtil han, efter lovlig Opsigelse, forlader sin Tieneste.

20.)

Alle Sager, der angaae Overtrædelse imod denne Anordning, samt Tvistigheder, der reise sig formedelst Mangel af de deri bestemte pligters Opfyldelse, skal Herredsfogderne og Birkedommerne (undtagen for saavidt Afgjørelsen umiddelbar er overdraget Amtmændene) behandle som Politie-Sager, og imodtage Klage, hvad enten samme er skriftlig eller mundtlig, i hvilket sidste Tilfælde den, efter Klagerens Andragende, tages til Protokollen, og deri, enten egenhændigen, eller, dersom Klageren ei kan skrive, da med paaholden Pen af ham underskrives.

21.)

Parter, saavel som Vidner, skal være pligtige at møde for Retten, efter Tilsigelse med Aftens-Varsel. Udebliver den indkaldte part, forelægges han med samme Tids Varsel; og dersom han da ikke møder, dømmes i Følge Lovens 1 - 4 - 30 efter de af Klageren fremførte Beviisligheder. Naar Vidner, efter saadan Varsel og Forelæggelse, ikke møde eller bevise lovligt Forfald, da bør Dommeren strax, ved Kiendelse, tilfinde dem at bøde 1 Rdlr til Sognets Fattige, som strax udpantes; men udeblive de oftere, da bøde de for hver Gang, paa lige Maade, 2 Rdlr (Forandr, v. Fr. 3 Jun. 1796. 1 Kap).

22.)

Tilsigelserne bør skee uden Betaling, paa samme Maade, som Fr. 24 Jul. 1789 befaler i beneficerede Sager, nemlig af Bønderne i Sognet, iblant hvilke denne Byrde fordeles ved Omgang (Ses Fr. 3 Jun. 1796, 22 §. (*))

(*) Og Circul. 12 Apr. 1794, C. Br. 7 Dec. 1799 og 20 Dec.

23.)

Dommeren skal først søge at forene Parterne (**), men naar Forliig ei kan bevirkes, bør han, uden Prokuratorers Mellekomst (***), tilendebringe Sagerne saa hastig som mueligt, og skal derfor baade Sagerne selv og især de nødvendige Forhører foretages uden for de sædvanlige Tingdage, med mindre der da er Tid

tilovers, saa at andre Forretninger og derved Retten staaende Sagers Fremme ikke derved opholdes.

(**) Cfr. Circul. 8 Aug. 1795.

(***) Cfr. C. Br. 5 Oct. 1793 og 7 Jan. 1797. 3 §.

24.)

Dommeren (som i disse Sager tillige fører Protocollen, hvad enten han Skriver, eller ikke) bør ei fordre eller modtage mere i Salario for hver Sag, end 24 Skill.; med mindre Acten indeholder over 3 Ark, da han, naar samme forlanges beskreven, bør nyde 8 Skill. for hvert Ark, som den er større; hvilke Omkostninger den Tabende altid skal dømmes til at betale (forandr. v. Sport, Regl. 22 Mart. 1814: 32 og 39 §).

25.)

Sagerne skal behandles i en særskilt, af Amtmanden dertil authoriseret. Protokol, hvori Dommene tillige bør indføres (*),

(*) Cfr. C. Br. 9 Jul. 1791.

26.)

Disse bør efterkommes og fuldbyrdes inden 3 Solemærker, og Udpantningen skal, naar Rettens Kiendelse ei paaankes skee efter en Udskrift af Dom-Slutningen alene, for hvilken ingen Betaling erlægges. I øvrigt maa alt, hvad i disse Sager forhandles, gives beskrevet paa ustempet Papiir, hvilket og maa bruges saavel til Protokollen, som de Dokumenter, her fremlægges i Retten (Udvidett. b. Riger og Kiøbstederne v, Pl, 25 Oct. 1799 **).

(**) Cfr. C. Br. 29 Sept. 1821 (p. 697).

27.)

Sogne- og Bondefogderne, samt i de Byer, hvor ingen af disse findes, Oldemanden, skal, under Herredsfogdernes og Birkedommernes Bestyrelse, have Opsigt med, at Orden og Sædelighed, i Følge Anordningerne, handthæves (***), I Tilfælde af Overtrædelse bør de først advare dem, som deri gjøre sig skyldige i men dersom de ikke rette sig efter saadan Paamindelse, da bør de uopholdeligen andrage det for den vedkommende Rettens-Betient og skal Opsynsmændene i hver Bye gives en Instrux, der indeholder de væsentligste af deres Pligter i denne Henseende ; til hvilken Instrux enhver Rettens-Betient skal sende Amtmanden et Forslag, da han derefter forfatter Instruxen og tilstiller Herredsfogderne og Birkedommerne den i sin behørig Form, hvorefter den afleveres til Opsynsmændene og bekiendtgøres for Almuen.

(***) Ang. Khavns Amt see Rescr. 15 Apr. 1818 (p. 298).

28.)

I alle Tilfælde, hvor Herredsfogdernes og Birkedommernes Nærværelse udfordres paa Stedet for hastigt at tilveiebringe Orden og Roelighed, eller naar det, til Sagens Oplysning, er nødvendigt, at Forhør der optages, skal disse være pligtige, paa Embeds Vegne, at indfinde sig, hvad enten de herom blive vidende ved Anmeldelse af Opsynsmændene eller andre Vedkommende; I første Tilfælde skal dem gives frie befordring af Sognet, efter Omgang, men i sidste Tilfælde af Reqvirenten. I øvrigt skal Rettens Betiente ikke betales videre for saadan

Forretning, end det, som tilforn er bestemt. Naar Politie-Retten holdes paa Tinget, skal 2de af de sædvanlige Stokkemænd, som Vidner, være nærværende; men holdes den paa et andet Sted, skal Dommeren udmelde 2de Mænd af den nærmeste Bye, hvilke, uden Vægtring, bør følge ham (*).

(*) See C. Br. 14 Nov. 1795.

30.)

Finde Vedkommende sig misfornøiede med Herredsfogdernes og Birkedommerens Kiendelser, kan disse, inden 14 Dage, indklages for Amtmanden, som, uden Bekostning for Parterne, afgjør Sagen ved Resolution, hvilken skal gielde, som endelig Dom. Med Procedur, Tilsigelse og Straf for Udeblivelse forholdes i dette Tilfælde, ligesom ved Underretten (See Pl. 27 Dec. 1809 og Fr. 15 Jan. 1817. 1 § **).

(**) Og Circul 15 Sept. 1792, C. Br. 18 Maj. 1793. Circul. 1 Nov. 1794, C. Br. 4 Apr. 1795, Rescr. 23 Oct. 1795, C. Br. 9 Aug. 1796, 14 Dec. 1799, 12 Mart. 1805 og 20 Jun. 1815 (p 391).

31.)

I de Sager, som afgjøres med Penge- og Straf-Bøder, skal Amtmandens Kiendelse, ligesom andre Over-Rets-Domme, ei kunne paaankes, med mindre Summen overgaaer 66 Lod Sølv; men er nogen dømt til legemlig Straf, der er højere end Fængsel paa Vand og Brød, da bør Amtmandens Kiendelse, saafremt den Paagiældende dermed erklærer sig utilfreds, indsendes med Acterne til det Danske Cancellie, og derfra foranstaltes indstevnt, som en anden offentlig Sag, til Paakiendelse for Høieste-Ret (See Fr. 15 Jan. 1817- *).

(*) Og C. Br. (1822. p. 236).

32.)

Endeligen paa det at Amtmændene, efter Embeds Medfør, kan have det fornødne Over-Opsyn med, at Herredsfogderne og Birkedommerne, som Politimestere, iagttage deres Pligter, bør disse hvert 1/4 Aar til Amtmændene indsende Fortegnelser over alle de Sager, som, i den Tid, under deres Jurisdiction staae under Behandling, eller ere tilendebagte; og dersom Amtmanden opdager nogen Forsømmelse, der fortiener større Opmærksomhed, end at en Advarsel af ham til vedkommende Betiente kunde ansees tilstrækkelig til Rettelse, da skal han indberette Sagen til det Danske Cancellie **).

(**) See C. Br. 15 Febr. 1794 og Circul. 23 Dec. 1797.